

Usporedba uporabe glagolskih vremena i oblika kojima se izražava glagolska prošlost u "Pričama iz davnine" Ivane Brlić-Mažuranić i "Kneji" Lidije Bajuk Pecotić

Rogina, Tajana

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:799793>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-25**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Tajana Rogina

**Usporedba uporabe glagolskih vremena i oblika
kojima se izražava glagolska prošlost u
Pričama iz davnine Ivane Brlić-Mažuranić i
*Kneji Lidije Bajuk Pecotić***

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2018.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Tajana Rogina

Matični broj: 0009064882

**Usporedba uporabe glagolskih vremena i oblika
kojima se izražava glagolska prošlost u
Pričama iz davnine Ivane Brlić-Mažuranić i
*Kneji Lidije Bajuk Pecotić***

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost / Engleski jezik i književnost

Mentor: dr. sc. Kristian Novak, doc.

Rijeka, 2018.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam završni rad naslova *Usporedba uporabe glagolskih vremena i oblika kojima se izražava glagolska prošlost u 'Pričama iz davnine' Ivane Brlić-Mažuranić i 'Kneji' Lidije Bajuk Pecotić* izradila samostalno pod mentorstvom dr. sc. Kristiana Novaka, docenta na Odsjeku za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Rijeci.

U radu sam primijenila metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristila literaturu koja je navedena na kraju završnoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući navela u završnom radu na uobičajen način citirala sam i povezala s korištenim bibliografskim jedinicama.

Studentica

Tajana Rogina

Potpis

Sadržaj

1. Uvod	5
2. Koncept vremena u jeziku	6
3. Glagolska vremena u hrvatskome standardnom jeziku	7
4. Prošla glagolska vremena	8
4.1. Pregled prema <i>Gramatici hrvatskoga jezika</i>	8
4.1.1. Imperfekt	8
4.1.2. Aorist	9
4.1.3. Perfekt	10
4.1.4. Pluskvamperfekt	11
4.2. Pregled prema <i>Hrvatskoj gramatici</i>	12
4.2.1. Imperfekt	12
4.2.2. Aorist	13
4.2.3. Perfekt	13
4.2.4. Pluskvamperfekt	13
5. Relativno upotrijebljena vremena u značenju glagolske prošlosti	14
5.1. Pripovjedački ili historijski prezent.....	14
5.2. Pripovjedački ili historijski futur.....	14
6. Ostali glagolski oblici u službi izražavanja glagolske prošlosti – relativna uporaba	15
6.1. Imperativ	15
6.2. Kondicional prvi.....	15
6.3. Glagolski prilog sadašnji	16
6.4. Glagolski prilog prošli.....	16
7. O odabranom korpusu za usporedbu	17
7.1. Ivana Brlić-Mažuranić: <i>Priče iz davnine</i>	17
7.2. Lidija Bajuk Pecotić: <i>Kneja</i>	18
8. Metodologija	20
9. Analiza	21
10. Zaključak	28
11. Popis literature	30
12. Prilozi	31
13. Sažetak i ključne riječi	35

1. Uvod

Vremenske odnose u hrvatskome standardnom jeziku izražavamo glagolskim vremenima i oblicima. Njihova se uporaba u živome jeziku stalno mijenja pa se pojedini oblici zamjenjuju drugima (postojećim) oblicima te s vremenom postaju stilski obilježeni i karakteristični (samo ili sve manje) za određeni funkcionalni stil. Upravo su iz tog razloga izrazito zanimljivi za istraživanje i analizu.

Ovaj rad donosi pregled osnovnih glagolskih vremena i oblika za iskazivanje glagolske prošlosti. U radu se želi istražiti, analizirati i usporediti uporaba glagolskih vremena i oblika kojima se iskazuje glagolska prošlost u dva žanrovski i tematski slična djela hrvatske književnosti koja su nam posebice zanimljiva zbog vremenskog odmaka od gotovo stoljeća. Analizirani korpus obuhvaća ulomke iz knjiga *Priče iz davnine* Ivane Brlić-Mažuranić i *Kneja* Lidije Bajuk Pecotić.

U drugom poglavlju progovara se o vezi između vremena i jezika te se definira i ukratko pojašnjava sustav glagolskih vremena u hrvatskome standardnom jeziku. Od trećeg pa do petog poglavlja (uključujući i peto) opisuju se glagolska vremena i oblici u službi izražavanja glagolske prošlosti, s time da se u poglavlju o glagolskim vremenima (treće poglavlje) daje usporedan pregled prema *Gramatici hrvatskoga jezika* Josipa Silića i Ive Pranjkovića te *Hrvatskoj gramatici* Eugenije Barić i suradnika, a u četvrtom i petom poglavlju se u prikazu istodobno koriste obje gramatike. Šestim su poglavljem predstavljeni korpusi za analizu, odnosno ulomak *Sestrenje* (*Kneja*) te *Sunce djever i Neva Nevičica* (*Priče iz davnine*). Ulomak iz *Kneje* opsega je otprilike dvije kartice teksta¹ (odnosno sadrži 3343 znaka), a ulomak iz *Priča iz davnine* opsega je otprilike kartice i pol teksta (odnosno sadrži 2558 znakova). U sedmom poglavlju donosi se metodologija istraživanja, a u osmom se izravno iz korpusa ispisuju i prikupljaju primjeri glagolskih vremena i oblika te se tablično prikazuju. Prikupljeni se primjeri analiziraju i uspoređuju kako bi se odgovorilo na pitanje koliko se razlikuje uporaba prošlih glagolskih vremena i oblika u dvama poetički sličnim djelima, ali koje dijeli gotovo stoljeće. Na kraju se donosi zaključna riječ.

¹Kartica teksta podrazumijeva 1800 mjesta u dokumentu. Uračunati su slovni i brojčani znakovi, znakovi interpunkcije, simboli i razmaci.

2. Koncept vremena u jeziku

Vrijeme, sasvim sigurno, u velikoj mjeri određuje čovjekovo razumijevanje i *poimanje svijeta* koji ga okružuje (Badurina 2013: 75). Čovjek je sposoban događaje u određenoj situaciji razlikovati prema tome događaju li se oni u trenutku u kojem se o njima govori, odnosno u sadašnjosti, jesu li se već nekada u prošlosti dogodili ili se od njih očekuje da će se dogoditi u budućnosti (Badurina 2013: 75). Iskustvo se vremena tako očituje i u jeziku, odnosno govornom i pisanom činu (Badurina 2013: 75). No valja imati na umu da jezično vrijeme ne možemo poistovjetiti sa *segmentacijom i kvalifikacijom vremena u izvanjezičnoj domeni*, odnosno ono nije isto što i ontološko, astronomsko ili filozofsko vrijeme (Brlobaš 2013: 43). Vrijeme je u jeziku *gramatikalizirano*², što znači da je *sadržano u gramatičkoj kategoriji vremena* (Badurina 2013: 75).

²Sam proces gramatikalizacije u pojedinim autora definira se *kao postupak tijekom kojega leksički elementi u nekom jezičnom okruženju postaju gramatičkima* (Žagar Szentesi 2011: 297).

3. Glagolska vremena u hrvatskome standardnom jeziku

Za indoeuropske je jezike tipično, pa samim time i za slavenske (hrvatski jezik), da se vrijeme kada se glagolska radnja događa izražava glagolskim vremenima (Brlobaš 2013: 43). Tako se vrijeme u tim jezicima shvaća *kao trijada*, odnosno glagolska vremena dijele se u tri skupine, a glavna je odrednica to jesu li vezana za sadašnjost, prošlost ili budućnost (Brlobaš 2013: 43). Glagolska vremena su glagolska sadašnjost, glagolska prošlost i glagolska budućnost (Silić, Pranjković 2007: 191). Sustav glagolskih vremena u hrvatskome standardnom jeziku obuhvaća sljedeće paradigme (Barić i dr. 2005: 232–233):

- prezent ili sadašnje vrijeme
- imperfekt ili prošlo nesvršeno vrijeme
- aorist ili prošlo svršeno vrijeme
- perfekt ili opće prošlo vrijeme
- pluskvamperfekt ili pretprošlo vrijeme
- futur prvi ili buduće vrijeme
- futur drugi ili predbuduće vrijeme.

Tablica 1. Sustav glagolskih vremena u hrvatskome standardnom jeziku

Glagolsko vrijeme	1. l. jd.
prezent	čitaš/pročitaš
imperfekt	čitaše
aorist	pročita
perfekt	čitao si / pročitao si
pluskvamperfekt	bijaše / bio si čitao; bijaše / bio si pročitao
futur I.	čitat ćeš / pročitat ćeš
futur II.	budeš čitao / budeš pročitao

4. Prošla glagolska vremena

4.1. Pregled prema *Gramatici hrvatskoga jezika*

Silićeva i Pranjkovićeva *Gramatika hrvatskoga jezika* navodi četiri primarna glagolska vremena za iskazivanje glagolske prošlosti: imperfekt, aorist, perfekt i pluskvamperfekt.

4.1.1. Imperfekt

Imperfekt je po definiciji glagolski oblik kojim se izražava prošlo nesvršeno vrijeme (Silić, Pranjković 2007: 65). Taj se oblik u hrvatskome standardnom jeziku ne upotrebljava često, pogotovo ne u svakodnevnoj komunikaciji, ali ni u većini funkcionalnih stilova. Karakterističan je za tekstove „lijepe književnosti“, a u ostalim se slučajevima zamjenjuje perfektom nesvršenih glagola. Tvori se prema infinitivnoj osnovi na način da se sufiksadni morfemi infinitivne osnove *-ø-*, *-a-*, *-i-*, *-je-*, *-nu-*, *-ava-*, *-iva-*, *-ova-*, *-eva-* zamijene sufiksadnim morfemima *-ā-*, *-jā-*, *-avā-*, *-ivā-*, *-ovā-*, *-evā-*, *-ijā-* i na njih se dodaju nastavci za imperfekt *-h*, *-še*, *-še*, *-sma*, *-ste*, *-hū*.

Tablica 2. Prikaz osnovnih tipova imperfekta (Silić, Pranjković 2007: 65)

Inf.	Inf. osn.	Imperf. osn.	1. l. jd.
kopati	kop-a-	kop-ā-	kop-ā-h
proučavati	pro-uč-āva-	pro-uč-āvā-	pro-uč-āvā-h
darivati	dar-īva-	dar-īvā-	dar-īvā-h
kupovati	kup-ova-	kup-ovā-	kup-ovā-h
bičevati	bič-eva-	bič-evā-	bič-evā-h
piti	pi-ø-	pi-jā-	pi-jā-h
trubiti	trub-i-	trub-jā-	trubl-jā-h
grubjeti	grub-je-	grub-jā-	grubl-jā-h
kisnuti	kis-nu-	kisn-jā-	kišnj-ā-h
vući	vuk-ø-	vuk-jā-	vuč-ā-h
plesti	plet-ø-	plet-ijā-	plet-ijā-h

4.1.2. Aorist

Aorist je glagolski oblik kojim se izražava prošlo svršeno vrijeme te označuje prošlu radnju koja prethodi samome govornom činu (Silić, Pranjković 2007: 70). Baš poput imperfekta, aorist se također u hrvatskome standardnom jeziku rabi uglavnom samo u književnim tekstovima, a sve je češća njegova uporaba pri slanju SMS poruka³ (Silić, Pranjković 2007: 70). U takvim slučajevima dolazi kao zamjena za perfekt jer zbog svojega kraćeg oblika štedi prostor (a time i novac) te vrijeme tipkanja (iako to nije jedini razlog takve njegove uporabe). No s obzirom na pojavu novih aplikacija za tekstnu komunikaciju u virtualnome svijetu (poput Vibera, Messengera, WhatsAppa) kod kojih se slanje poruka ne naplaćuje zasebno, odnosno korisnik nije ograničen brojem riječi, treba provjeriti je li se u toj tendenciji štogod promijenilo. Aorist se tvori prema infinitivnoj osnovi na način da se sufiksadni morfemi infinitivne osnove *-ø-*, *-a-*, *-i-*, *-je-*, *-nu-*, *-ava-*, *-iva-*, *-ova-*, *-eva-* zamijene sufiksanim morfemima aoristne osnove *-ø-*, *-a-*, *-i-*, *-je-*, *-nu-*, *-ava-*, *-iva-*, *-ova-*, *-eva-*, *-o-*, *-e-* i na njih se stavljaju nastavci *-h*, *-ø*, *-ø*, *-smo*, *-ste*, *-še*.

Tablica 3. Prikaz osnovnih tipova aorista (Silić, Pranjković 2007: 70–71)

Inf.	Inf. osn.	Aorist. osn.	1. l. jd.
oplesti	(o)plet-ø-	(o)plet-o- // (o)plet-e- ⁴	oplest-o-h
posuti	(po)su-ø-	(po)su-ø-	posu-ø-h
poviknuti	(po)vik-nu-	(po)vik-nu- // (po)vik-nū- ⁵	povik-nu-h
predvidjeti	(pred)vid-je-	(pred)-vid-je-	predvid-je-h
pomisliti	(po)misl-i-	(po)misl-i- // (po)misl-ī- ⁶	pomisl-i-h
otputovati	(ot)put-ova-	(ot)put-ova- // (ot)put-ovā- ⁷	otput-ova-h
izbičevati	(iz)bič-eva-	(iz)bič-eva- // (iz)bič-evā- ⁸	izbič-eva-h
podarivati	(po)dar-iva-	(po)dar-iva- // (po)dar-ivā- ⁹	podar-iva-h

³Naravno, misli se na SMS poruke napisane na hrvatskome standardnom jeziku, primjerice *Otputovaše jučer* umjesto *Otputovali su jučer*.

⁴Oblik osnove za drugo i treće lice jednine. Aoristne osnove često alterniraju s osnovama drugoga i trećeg lica jednine i to tako da im se promijeni mjesto i karakter naglaska.

⁵*Idem*

⁶*Idem*

⁷*Idem*

⁸*Idem*

⁹*Idem*

4.1.3. Perfekt

Perfekt je glagolski oblik za izražavanje prošloga nesvršenog i svršenog vremena i taj se oblik, za označivanje radnje koja prethodi vremenu govornog čina, u suvremenom jeziku najviše koristi (Silić, Pranjković 2007: 88). Tvori se od prezenta pomoćnoga glagola *biti* (naglašeni i nenaglašeni oblik) i od glagolskog pridjeva radnog (raspoznaju se rodovi) nesvršenih i svršenih glagola. Uz nenaglašene¹⁰ oblike prezenta pomoćnoga glagola *biti* postoje i naglašeni¹¹ koji se uglavnom koriste pri postavljanju pitanja ili davanju odgovora.

Tablica 4. Oblici perfekta

Infinitiv	1. l. jd.	2. l. jd.	3. l. jd.	1. l. mn.	2. l. mn.	3. l. mn.
voljeti	sam / jesam	si / jesi	je / jest	smo / jesmo	ste / jesu	su / jesu
	volio	volio	volio	voljeli	voljeli	voljeli
	sam / jesam	si / jesi	je / jest	smo / jesmo	ste / jesu	su / jesu
	voljela	voljela	voljela	voljele	voljele	voljele
	sam / jesam	si / jesi	je / jest	smo / jesmo	ste / jesu	su / jesu
	voljelo	voljelo	voljelo	voljela	voljela	voljela
zavoljeti	sam / jesam	si / jesi	je / jest	smo / jesmo	ste / jesu	su / jesu
	zavolio	zavolio	zavolio	zavoljeli	zavoljeli	zavoljeli
	sam / jesam	si / jesi	je / jest	smo / jesmo	ste / jesu	su / jesu
	zavoljela	zavoljela	zavoljela	zavoljele	zavoljele	zavoljele
	sam / jesam	si / jesi	je / jest	smo / jesmo	ste / jesu	su / jesu
	zavoljelo	zavoljelo	zavoljelo	zavoljela	zavoljela	zavoljela

¹⁰Nenaglašeni oblici prezenta pomoćnoga glagola *biti*: *sam, si, je, smo, ste, su* (Silić, Pranjković 2007: 89).

¹¹Naglašeni oblici prezenta pomoćnoga glagola *biti*: *jesam, jesi, jest, jesmo, jeste, jesu* (Silić, Pranjković 2007: 89).

4.1.4. Pluskvamperfekt

Pluskvamperfekt je glagolski oblik kojim se izriče pretprošlo ili davno prošlo nesvršeno ili svršeno vrijeme pa se, zapravo, govori o radnji koja prethodi nekoj drugoj radnji u prošlosti (Silić, Pranjković 2007: 91). Danas se pluskvamperfekt, kao i imperfekt i aorist, u svakodnevnom jeziku zamjenjuje perfektom.¹² Tvori se od imperfekta ili perfekta pomoćnoga glagola *biti* i glagolskoga pridjeva radnog nesvršenih i svršenih glagola.

Tablica 5. Oblici pluskvamperfekta

Infinitiv	1. l. jd.	2. l. jd.	3. l. jd.	1. l. mn.	2. l. mn.	3. l. mn.
voljeti	bijah / bio sam volio	bijaše / bio si volio	bijaše / bio je volio	bijasmo / bili smo voljeli	bijaste / bili ste voljeli	bijahu / bili su voljeli
	bijah / bila sam voljela	bijaše / bila si voljela	bijaše / bila je voljela	bijasmo / bile smo voljele	bijaste / bile ste voljele	bijahu / bile su voljele
	bijah / bilo sam voljelo	bijaše / bilo si voljelo	bijaše / bilo je voljelo	bijasmo / bila smo voljela	bijaste / bila ste voljela	bijahu / bila su voljela
zavoljeti	bijah / bio sam zavolio	bijaše / bio si zavolio	bijaše / bio je zavolio	bijasmo / bili smo zavoljeli	bijaste / bili ste zavoljeli	bijahu / bili su zavoljeli
	bijah / bila sam zavoljela	bijaše / bila si zavoljela	bijaše / bila je zavoljela	bijasmo / bile smo zavoljele	bijaste / bile ste zavoljele	bijahu / bile su zavoljele
	bijah / bilo sam zavoljelo	bijaše / bilo si zavoljelo	bijaše / bilo je zavoljelo	bijasmo / bila smo zavoljela	bijaste / bila ste zavoljela	bijahu / bila su zavoljela

¹²Valja napomenuti da pluskvamperfekt nije uvijek moguće zamijeniti perfektom, a da se značenje rečenice ne promijeni: *Sve se bijaše promijenilo kad smo se tamo vratili. / Sve se promijenilo kad smo se tamo vratili.* (Brlobaš 2013: 62)

4.2. Pregled prema *Hrvatskoj gramatici*

Baš kao i u prethodno spomenutoj *Gramatici hrvatskoga jezika*, Barić i suradnici u svojoj također navode četiri primarna vremena za izricanje glagolske prošlosti: imperfekt ili prošlo nesvršeno vrijeme, aorist ili prošlo svršeno vrijeme, perfekt ili opće prošlo vrijeme i pluskvamperfekt ili pretprošlo vrijeme.

4.2.1. Imperfekt

Za imperfekt se ističe da ga imaju samo nesvršeni glagoli te da se tvori od prezentske ili infinitivne osnove, a u nastavcima su lice i broj označeni sljedećim morfovima¹³: *-h, -še, -še, -smo, -ste, -hu/-hū*. Napominje se da u 3. licu množine imamo alomorfi¹⁴ i s kratkim i s dugim samoglasnikom. Iz tog razloga ti morfovi s tri alomorfa oznake za imperfekt *ā, jā, ijā* daju trojake nastavke pa tako primjerice za prvo lice jednine imamo sljedeće mogućnosti: *āh, jāh, ijāh*. Upravo najviše glagola alomorfom *ā* tvori imperfekt, dok neki glagoli mogu tvoriti imperfekt na dva načina, odnosno jedni nastavci samim time traže jednu alternantu osnove, a drugi drugu.

Glagoli 4. razreda prve vrste tako imaju alternantu osnove na *č, ž, š* kada imperfekt tvore nastavcima s morfom *ā*, a kada s morfom *ijā*, onda imaju alternantu osnove na *c, z, s*, prema *k, g, h* u polaznoj osnovi, primjerice *vučāh* i *vucijāh* (vuku). Jotiranu pak osnovu imaju glagoli s prezentskom osnovom na suglasnik i nastavcima s morfom *a*, primjerice *mlačāh – mlatim*. Primjeri glagola s dva i tri imperfekta su: *pečijāh* i *pečāh* te *brah, berijāh* i *berāh*.

Što se naglasaka imperfekta tiče, on je isti u svim licima. U većine glagola odgovara 1. licu jednine prezenta. Glagoli koji su u 1. licu jednine imperfekta jednosložni imaju dugosilazni naglasak na morfu *a* (Barić i suradnici 2005: 239–240).

¹³Morf predstavlja izraz morfema.

¹⁴Alomorf je različiti izraz istog morfema.

4.2.2. Aorist

Za aorist je karakteristično da ga imaju svršeni glagoli, a vrlo rijetko nesvršeni. On se tvori od infinitivne osnove s dvije vrste nastavka: tako se glagolima s osnovom na samoglasnik dodaju nastavci u kojima oznaka za aorist ima alomorf \emptyset , dok se glagolima s osnovom na suglasnik dodaju nastavci s alomorfofom o u 1. licu jednine i u množini te s alomorfofom e u 2. i 3. licu jednine. Nastavci osnovama na samoglasnik su: $-h$, $-\emptyset$, $-\emptyset$, $-smo$, $-ste$, $-\še/-šē$, a nastavci glagola s osnovom na suglasnik su: $-oh$, $-e$, $-e$, $-osmo$, $-oste$, $-ošē/-ošē$.

Glagolima 4. razreda prve vrste osnova ima dvije alternante. Tako u 2. i 3. licu jednine završava na $č$, $ž$, $š$, a u ostalim licima na k , g , h .

Oblici u aoristu u 1. licu jednine i svim licima množine imaju uvijek isti naglasak kao infinitiv. U 2. i 3. licu jednine naglasci variraju, no za potrebe ovog rada nije od presudne važnosti detaljnije objašnjavati pojedine razlike i varijante (Barić i suradnici 2005: 238).

4.2.3. Perfekt

Perfekt se tvori od nenaglašanih oblika nesvršenog prezenta pomoćnoga glagola *biti* i pridjeva radnoga glagola koji se spreže. Za ovaj je pregled još važno istaknuti da se u pitanjima i pri isticanju upotrebljavaju i naglašeni oblici pomoćnoga glagola: *Oni jesu sve rekli. / Jeste li gledali?*

Također valja napomenuti da se u perfektu povratnih glagola za 3. lice jednine obično izostavlja pomoćni glagol *je*, a u drugih glagola i u drugim licima kad se nešto živo pripovijeda (Barić i suradnici 2005: 240), primjerice *Dečko bio željan svijeta*.

4.2.4. Pluskvamperfekt

Kao što je već rečeno u pregledu prema *Gramatici hrvatskoga jezika*, pluskvamperfekt se tvori od imperfekta ili perfekta pomoćnoga glagola *biti* i pridjeva radnoga glagola koji se spreže. Donosimo primjer za prvo lice jednine (Barić i suradnici 2005: 241):

- *bijāh čitao, čitala / bjeh čitao, čitala*
- *bio sam čitao, bila sam čitala*.

5. Relativno upotrijebljena vremena u značenju glagolske prošlosti

Bitno je naglasiti da se vremena u hrvatskome standardnom jeziku mogu javljati u apsolutnoj i relativnoj uporabi. Drukčije rečeno, kada promatramo glagolsko vrijeme u odnosu na vrijeme u kojemu se govori, riječ je o apsolutivu i tada ono označuje ono što je primarno (Brlobaš 2013: 45). Primjerice u rečenici *Ovoga trenutka on piše pjesmu*, vidimo da prezent označuje da se radnja u rečenici podudara s vremenom govorenja. S druge strane kada se pojedina vremena rabe i u drugim značenjima osim primarnih, tada govorimo o uporabi vremena u relativu (Brlobaš 2013: 46). Naprimjer u rečenici *Hodamo jučer dobro znanom ulicom i razgovaramo o prošlosti*, prezent označuje prošlost. Iako je takva uporaba stilski obilježena, prilično je česta u književnim tekstovima.

5.1. Pripovjedački ili historijski prezent

Relativ prezenta može izražavati radnju koja se odvijala u prošlosti. Takav je prezent čest u pripovijedanju prošlih događaja pa se zato naziva pripovjedački ili historijski prezent (Silić; Pranjković 2007: 191).

Barić i suradnici (2005: 408) ističu:

- a) historijski prezent nesvršenih glagola:

Ušavši u arkade, zapletem se i padnem. (A. G. Matoš)

- b) historijski prezent svršenih glagola:

Večeras, kad sam čitao Homera, bubica jedna na knjigu mi sleti. (D. Cesarić)

Uporaba je historijskog prezenta izričito označena u slučajevima kada se upotrebljava s vremenima kojima se izriče apsolutna prošlost: *Izmakne se u dućan i stade čekati* (M. Božić).

5.2. Pripovjedački ili historijski futur

Silić i Pranjković (2007: 194) te Barić i suradnici (2005: 415) u svojim gramatikama opisuju da futur u relativnoj uporabi označuje prošlost. Takva je uporaba stilski obilježena jer je specifična za književni tekst i ostvaruje se u tehnici pripovijedanja.

Primjerice: *Župančiči jedri i rumeni, bujali toliko, te će zamalo ocu do pojasa segnuti* (I. Brlić-Mažuranić).

6. Ostali glagolski oblici u službi izražavanja glagolske prošlosti – relativna uporaba

Vremenski se odnosi u hrvatskome standardnom jeziku osim glagolskim vremenima mogu iskazivati i drugima glagolskim oblicima. Tako u relativnoj uporabi za iskazivanje glagolske prošlosti tu valja istaknuti glagolske načine koji inače, prema definiciji, opisuju način na koji se glagolska radnja događa (imperativ, kondicional prvi) te glagolske priloge (sadašnji, prošli). Njih smo izdvojili zbog toga što ćemo im pozornost pridati u samoj analizi, no postoje i drugi, ponešto detaljniji i složeniji, načini iskazivanja vremenskih odnosa koji nam u ovom trenutku nisu u tolikoj mjeri relevantni.

6.1. Imperativ

Imperativ je zapovjedni način kojim se osim zapovijedi izražava molba, zabrana, želja ili pak opomena. Tvori se prema prezentskoj osnovi na način da se njezini sufiksadni morfemi *-ē-*, *-ī-*, *-ā-* zamijene sufiksadnim morfemima njegove osnove *-i-*, *-j-*, *-āj-* te se dodaju nastavci *-ø* (za 2. lice jednine), *-mo* (za 1. lice množine) i *-te* (za 2. lice množine) (Silić, Pranjković 2007: 74). Za izricanje zapovijedi 3. licu koristimo složeni oblik od čestice *neka* i prezenta (Barić i suradnici 2005: 242). Primjer je uporabe spomenutog oblika u rečenici *Otvori prozor!* za drugo lice jednine.

Međutim kada se imperativ upotrebljava za pripovijedanje prošlih događaja, naziva se pripovjedački ili historijski imperativ. Za to služi samo 2. lice jednine za sva ostala lica. Takva je njegova uporaba u hrvatskome standardnom jeziku stilski obilježena, ali česta u (usmenoj) književnosti, primjerice *Mi ih stignemo pa udri po njima; A njegovi roditelji opet radi, trpi i čekaj bolja vremena* (Silić, Pranjković 2007: 195).

6.2. Kondicional prvi

Kondicionalom prvim izražava se želja, ali i uvjet te mogućnost. Tvori se od aorista pomoćnoga glagola *biti* i glagolskoga pridjeva radnog nesvršenih i svršenih glagola, primjerice za 1. lice jednine: *bih / bih gradio – izgradio, bih / bila gradila – izgradila, bih / bih gradilo – izgradilo* (Silić, Pranjković 2007: 92).

U relativnoj uporabi kazuje o radnji koja se u prošlosti ponavljala (prošla habitualizirana radnja). Čest je u pripovijedanju prošlih događaja i određene prošle radnje kao

navike, primjerice u rečenici *Ustajali bismo rano i odlazili prije sunčeva izlaska* (Silić, Pranjković 2007: 195).

6.3. Glagolski prilog sadašnji

Glagolskim prilogom sadašnjim izražava se glagolska radnja koja je pratnja radnje glagola s kojim je povezan, a tvori se od prezentske osnove 3. lica množine nesvršenih glagola sufiksima *-ūći* ili *-ēći*, primjerice *Umorio se učeći* (Silić, Pranjković 2007: 93).

Glagolski prilog sadašnji prošlost iskazuje samo onda kada je iskazuje i onaj glagol s kojim je u vezi, primjerice *Hodajući ulicom, naletjela sam na staru poznanicu.* odnosno *Dok sam hodala ulicom, naletjela sam na staru poznanicu.*

6.4. Glagolski prilog prošli

Glagolskim prilogom prošlim također se izražava glagolska radnja koja je usporedna s drugom radnjom, ali i radnja koja prethodi drugoj radnji. Tvori se od infinitivne osnove svršenih glagola sufiksom *-vši* ili sufiksom *-v*, primjerice *Došavši kući onako umoran, odmah je legao u krevet.* odnosno *Čim je došao kući onako umoran, odmah je legao u krevet.* (Silić, Pranjković 2007: 94) gdje vidimo da oblik dolazi u ulozi zavisne surečenice i prati glagol s kojim je povezan.

7. O odabranom korpusu za usporedbu

7.1. Ivana Brlić-Mažuranić: *Priče iz davnine*

Autorica Ivana Brlić-Mažuranić rođena je 1874. godine u Ogulinu. Njezina je literarna nadarenost neupitna pa je u skladu s tim njezin stvaralački rad vrlo raznolik; napisala je pjesme, crtice, priče bajke, basne, pripovijetke te roman. Najviše je pohvala i priznanja književne struke te čitatelja dobila za zbirku pripovjedaka *Priče iz davnine* koja je objavljena 1916. godine. Kasnije je prevedena na desetak stranih jezika što je autorici iliti „hrvatskom Andersenu“¹⁵ zajamčilo slavu svjetskih razmjera. Zbirka sadrži osam pripovjedaka: *Šuma Striborova*, *Regoč*, *Ribar Palunko i njegova žena*, *Sunce djever i Neva Nevičica*, *Lutonjica Toporko i devet župančića*, *Kako je Potjeh tražio istinu*, *Bratac Jaglenac i sestrice Rutvica* te *Jagor*. Kako kaže urednica Sandra Belčić (2003) u *Predgovoru* jednog od izdanja zbirke, ono što krasi svaku od spomenutih priča u zbirci je autoričina sposobnost da svojim jednostavnim pripovijedanjem i živopisnima, uglavnom izmišljenim likovima raspiruje maštu djece i odraslih te im prenosi čudoredne vrijednosti.

Za usporedbu, odnosno analizu odabran je dio iz bajke *Sunce djever i Neva Nevičica*. Ova priča sadrži sve što odlikuje bajku – fantastičnu fabulu i likove, ispreplitanje dobra i zla, pobjedu dobra, ne sasvim definirano mjesto te nepoznato vrijeme radnje. Govori se o skromnosti, osjećajnosti, velikoj dobroti i blagu srcu Neve Nevičice, kćeri starog mlinara i mlinarice. Tako bajka nosi svezremensku pouku o tome koliko je važno gledati srcem u životu i slijediti ga te postupati prema vlastitoj savjesti i uvijek činiti dobro. Mlinar i mlinarica nisu bili dobra srca, već su u svemu gledali svoju korist. Jednoga dana siromašna starica zatražila je da joj samelju žito. Zapravo, to nije bila obična starica, već Mokoš koja je mogla mijenjati fizički izgled. Željela je samljati žito kako bi svom tek rođenom unuku Suncu mogla napraviti pogaču. Mlinar je zauzvrat tražio polovicu od onog što će joj samljati pa je starica otišla neobavljena posla. No Neva Nevičica sažalila se nad staricom i rekla joj da se vrati ponovno sutra kada roditelji neće biti kod kuće te da će joj ona samljati žito. Neva je sutradan tako učinila, a starica joj je obećala da joj ovo nikad neće zaboraviti i da će zauzvrat uvijek

¹⁵Urednica Sandra Belčić (2003) u *Predgovoru* ne navodi tko ju je prozvao „hrvatskim Andersenom“, već samo ističe da je tu titulu zaslužila time što su *Priče iz davnine* prevedene na nekoliko stranih jezika (od engleskog do kineskog). Dubravka Zima (2014) u svom članku navodi da Hrvojka Mihanović-Salopek u predgovoru *Čudnovatim zgodama šegrta Hlapića* u izdanju Mozaik knjige iz 2000. ističe da je Ivana Brlić-Mažuranić „dva puta predložena za najveće svjetsko priznanje na području dječje književnosti, za Andersenovu nagradu, i otada opravdano nosi počasni naziv „hrvatski Andersen“. Međutim, kao što dalje D. Zima (2014) objašnjava, autorica ne spominje predlagatelja i zanemaruje neke važne kriterije vezane za dodjeljivanje Andersenove nagrade (godinu ustanovljenja same nagrade (1956.) i da se dodjeljuje živućim autorima).

biti uz nju kada će joj pomoć biti potrebna. Od toga dana jedino je Neva lakoćom mljela u mlinu što je razljutilo mlinara i mlinaricu. Neva je poželjela otići od kuće, a u tome joj je pomogla starica otkrivajući joj put do ključeva koje je izgubila mlada i ohola carevna. U potrazi je Neva upoznala mladog Oleha bana koji se u nju zaljubio te je pred očima carevne odveo u svoj dvor. Tamo su se vjenčali i živjeli skromno, no sretno. Zavidna carevna im se odlučila osvetiti i poslala je očevu vojsku da ih ubije. Neva i Oleh su se uspjeli spasiti zahvaljujući Suncu, Nevinu djeveru, te živjeli sretno do kraja života.

7.2. Lidija Bajuk Pecotić: *Kneja*

Hrvatska pjesnikinja i kantautorica Lidija Bajuk Pecotić rođena je 1965. godine u Čakovcu. Osim što je glazbenica, bavi se i književnošću. Za svoj je rad, odnosno promicanje glazbene i književne umjetnosti, dobila brojna priznanja, a valja izdvojiti prvu nagradu za mlade pjesnike na *Goranovu proljeću* 1991. godine. Njezini su stihovi i priče objavljivane u brojnim zbornicima te regionalnima i nacionalnim časopisima. Objavila je tri pjesničke zbirke: *Osmijeh je moja najbolja obrana*, *Besput* i *Razgovor s tišinom*. Najviše se istaknula književnim radom na području etnologije i narodnih običaja i to bajkovitim pričama sabranim u zbirci *Kneja*. Zbirka sadrži dvanaest priča: *Proljeće*, *Utva zlatokrila*, *Sestrenje*, *Zeleni Juraj*, *Vilenica Janica*, *Vodenica*, *Didi Lado*, *Na zmajevim krilima*, *Istočno od Sunca* i *zapadno od Mjeseca*, *Čuvarica sna*, *Hitroprelje* i *Kneja*. O kakvoj se zbirci radi najbolje govori izjava same autorice (1999: 4):

Dugo sam s velikim strahopoštovanjem tragala za Knejom, nejasno predosjećajući njezino postojanje. Sama jer me nisu razumjeli, sama jer su je se prestali bojati. A onda sam shvatila. Obmanuta, skrivena, ismijana, ponižena, izopačena, popljuvana, uskraćena, zavedena... ona prkosi ljepotom, toplinom, vatrom, svjetlošću, tržnicom, vjerom, privlačnošću... Baka, majka, sestra, prijateljica, supruga, kćer. Duša. Ljubav.

Odabrani je dio za analizu iz priče *Sestrenje*. Radnja se temelji na običaju koji je u Međimurju i Podravini poznat kao „sestrenje“ – *radi se o ženskom (nekrvnom) srodstvu koje se sklapa na Bijelu nedjelju (prva nedjelja nakon Uskrsa) uz izgovaranje određene formule i razmjenjivanje pisanica* (Proleksis enciklopedija 2017). Janica živi s bakom u skromnoj, ali lijepoj kućici na kraju sela. Nema pravih prijateljica jer je povučenije prirode, ali i slabijega imovinskog stanja. Iz tog razloga ona se nije imala s kime posestriti. Još je jedan razlog

doprinio njezinoj nepopularnosti – Janica se čudom spasila od utapanja u Dravi, odnosno govorilo se da ju je vila uz duginu pomoć spasila. Na kraju priče uvodi se fantastični element koji razrješava cijelu situaciju: pojavi se dobra vila kojoj je Janica povratila vilinsku moć kad ju je ova izvukla iz rijeke te nudi Janici sestrinstvo, a ona prihvaća. Tako nam i ova priča progovara o tome koliko je važno biti skroman i dobar te se držati svojih načela. Upozorava nas i na važnost iskrena prijateljstva.

8. Metodologija

Prvi korak u analizi, nakon općeg definiranja korpusa za usporedbu koji podrazumijeva otprilike od jedne i pol do dvije kartice teksta iz svakog od odabranih ulomaka, bio je podrobnije odrediti opseg teksta, točnije ulomaka za analizu. Odlučeno je da će se iz svake priče analizirati prvih pedeset redaka odabrana ulomka, a pritom se vodilo računa o tome da se u taj opseg analize od pedeset redaka ubrajaju samo oni reci ili dijelovi redaka koji pripadaju hrvatskome standardnom jeziku. Drugim riječima, eventualna uporaba dijalektalnih oblika u odabranom ulomku nije ušla u opseg analize niti su se takvi glagolski oblici ispisivali. U ulomku *Sestrenje (Kneja)* pedeset redaka podrazumijeva 39 rečenica i otprilike 484 riječi, a u ulomku *Sunce djever i Neva Nevičica (Priče iz davnine)* to iznosi 30 rečenica (u ovom su slučaju rečenice nešto duže) i otprilike 466 riječi. Tako možemo konstatirati da je opseg u velikoj mjeri bio usklađen. Uslijedilo je utvrđivanje, ispisivanje i određivanje glagolskih vremena i oblika kojima se u spomenutim ulomcima iz priča izražava glagolska prošlost, a potom je u daljnjoj analizi i obradi prikupljenih primjera kvantitativno prikazano koja su vremena i oblici najzastupljeniji u svakoj od priča te postoji li razlika u raznovrsnosti njihove zastupljenosti.

Cilj analize bio je istražiti u kojoj se mjeri razlikuje uporaba prošlih glagolskih vremena i oblika u dvama poetički sličnim djelima, ali koje dijeli gotovo stoljeće. Analiza glagolskih vremena i oblika temelji se na prethodnom pregledu koji je napravljen prema dvjema gramatikama – *Gramatici hrvatskoga jezika* (Silić, Pranjković) i *Hrvatskoj gramatici* (Barić i suradnici). S obzirom na to da nema bitnijih razlika u pristupu spomenutih gramatika što se ovog područja tiče i da se sadržajno u većem dijelu podudaraju – jedino što *Hrvatska gramatika* donosi nešto opširniji pregled – u završnoj su se analizi koristile obje gramatike.

9. Analiza

Analiza glagolskih vremena i oblika kojima se izražava glagolska prošlost u dvjema pričama – u jednoj Ivane Brlić-Mažuranić, a u drugoj Lidije Bajuk Pecotić – donosi se u dvama tabličnim prikazima. U prvom se stupcu tablica nalazi izvorni oblik / primjer iz priče, u drugom njegovo glagolsko vrijeme / oblik, a u trećem se stupcu donosi određenje oblika (lice, broj) gdje je to moguće. Valja napomenuti da su svi primjeri navedeni u tablici određivani prema kontekstu rečenice (pa i teksta) u kojem se nalaze.

Tablica 6. Prikaz primjera uporabe glagolskih vremena i oblika kojima se izražava glagolska prošlost u ulomku iz priče *Sestrenje* (Lidija Bajuk Pecotić: *Kneja*)

Primjer	Glagolsko vrijeme / oblik	Lice i broj
trčkara	historijski prezent	3. l. jd.
rominja	historijski prezent	3. l. jd.
gega	historijski prezent	3. l. jd.
razgovara	historijski prezent	3. l. jd.
tapa	historijski prezent	3. l. jd.
izlijeće	historijski prezent	3. l. jd.
razveselio je	perfekt	3. l. jd.
ne (razveseli)	historijski prezent	3. l. jd.
bilo je	perfekt	3. l. jd.
ispraznili su	perfekt	3. l. mn.
oribaše	aorist	3. l. mn.
okitiše	aorist	3. l. mn.
doniješe	aorist	3. l. mn.
pripremiše	aorist	3. l. mn.
nije imala	perfekt	3. l. jd.
bijaše	imperfekt	3. l. jd.
zazirali su	perfekt	3. l. mn.
nije mogla	perfekt	3. l. jd.
koračala je	perfekt	3. l. jd.

nije bila	perfekt	3. l. jd.
oslušivala je	perfekt	3. l. jd.
plesala je	perfekt	3. l. jd.
bijaše	imperfekt	3. l. jd.
čekali su	perfekt	3. l. mn.
priključe se	historijski prezent	3. l. mn.
zaplešu	historijski prezent	3. l. mn.
znala je	perfekt	3. l. jd.
je	historijski prezent	3. l. jd.
će se posestriti	historijski futur	3. l. mn.
dijeleći	glagolski prilog sadašnji	-
izmjenjujući	glagolski prilog sadašnji	-
će biti	historijski futur	3. l. mn.
večerati	krnji historijski futur	3. l. mn.
se zabavljati	krnji historijski futur	3. l. mn.
ukrasila je	perfekt	3. l. jd.
nema	historijski prezent	3. l. jd.
izbjegavaju	historijski prezent	3. l. mn.
vratila se	krnji perfekt	3. l. jd.
prene	historijski prezent	3. l. jd.
iskrade se	historijski prezent	3. l. jd.
stajaše	imperfekt	3. l. jd.
pomogla je	perfekt	3. l. jd.
vрати	historijski prezent	3. l. jd.
spasila je	perfekt	3. l. jd.
šapne	historijski prezent	3. l. jd.
zaobide	aorist	3. l. jd.
pritisne	aorist	3. l. jd.
reče	aorist	3. l. jd.
razveseli se	historijski prezent	3. l. jd.

Tablica 7. Prikaz primjera uporabe glagolskih vremena i oblika (načina) kojima se izražava glagolska prošlost u ulomku iz priče *Sunce djever i Neva Nevičica* (Ivane Brlić-Mažuranić: *Priče iz davnine*)

Primjer	Glagolsko vrijeme / oblik	Lice i broj
bili	krnji perfekt	3. l. mn.
bili	krnji perfekt	3. l. mn.
donijele bi	kondicional prvi	3. l. mn.
samelje se	historijski prezent	3. l. jd.
samelje	historijski prezent	3. l. jd.
ne uzme	historijski prezent	3. l. jd.
pošalje	historijski prezent	3. l. jd.
umili se	historijski prezent	3. l. jd.
dođe	historijski prezent	3. l. jd.
samelje	historijski prezent	3. l. jd.
uzima	historijski prezent	3. l. jd.
neće	historijski prezent	3. l. jd.
melje	historijski prezent	3. l. jd.
bilo	krnji perfekt	3. l. jd.
dođe	aorist	3. l. jd.
stajao	krnji perfekt	3. l. jd.
nije mogao	perfekt	3. l. jd.
došla je	perfekt	3. l. jd.
ne bijaše	imperfekt	3. l. jd.
bijaše	imperfekt	3. l. jd.
znala je	perfekt	3. l. jd.
pretvori se	historijski prezent	3. l. jd.
mogaše	imperfekt	3. l. jd.
zamjeri se	historijski prezent	3. l. jd.
bijaše	imperfekt	3. l. jd.
stanovala	krnji perfekt	3. l. jd.
sjedalo je	perfekt	3. l. jd.
noćivalo bi	kondicional prvi	3. l. jd.

znala	krnji perfekt	3. l. jd.
bajlila	krnji perfekt	3. l. jd.
tetošila	krnji perfekt	3. l. jd.
ne bi se pomladilo	kondicional prvi	3. l. jd.
ne bi se prosinulo	kondicional prvi	3. l. jd.
nazove	historijski prezent	3. l. jd.
stavi	historijski prezent	3. l. jd.
će	krnji historijski futur	3. l. jd.
rodilo se	krnji perfekt	3. l. jd.
otrese se	aorist	3. l. jd.
ne htjede	aorist	3. l. jd.
melje	historijski prezent	3. l. jd.
uprti	aorist	3. l. jd.
ode	aorist	3. l. jd.
bijaše došla	pluskvamperfekt	3. l. jd.
bila	krnji perfekt	3. l. jd.
zvali	krnji perfekt	3. l. mn.
bijaše se rodila	pluskvamperfekt	3. l. jd.
okupale	krnji perfekt	3. l. mn.
odmahivalo se	krnji perfekt	3. l. jd.
narekoše	aorist	3. l. mn.
će biti	historijski futur	3. l. jd.
nazvali	krnji perfekt	3. l. mn.
bila	krnji perfekt	3. l. jd.
ražalilo se	perfekt	3. l. jd.
otpravio je	perfekt	3. l. jd.
ode	aorist	3. l. jd.
dočeka	aorist	3. l. jd.
reče	aorist	3. l. jd.
odoše	aorist	3. l. mn.
usijeku	historijski prezent	3. l. mn.
osta	aorist	3. l. jd.

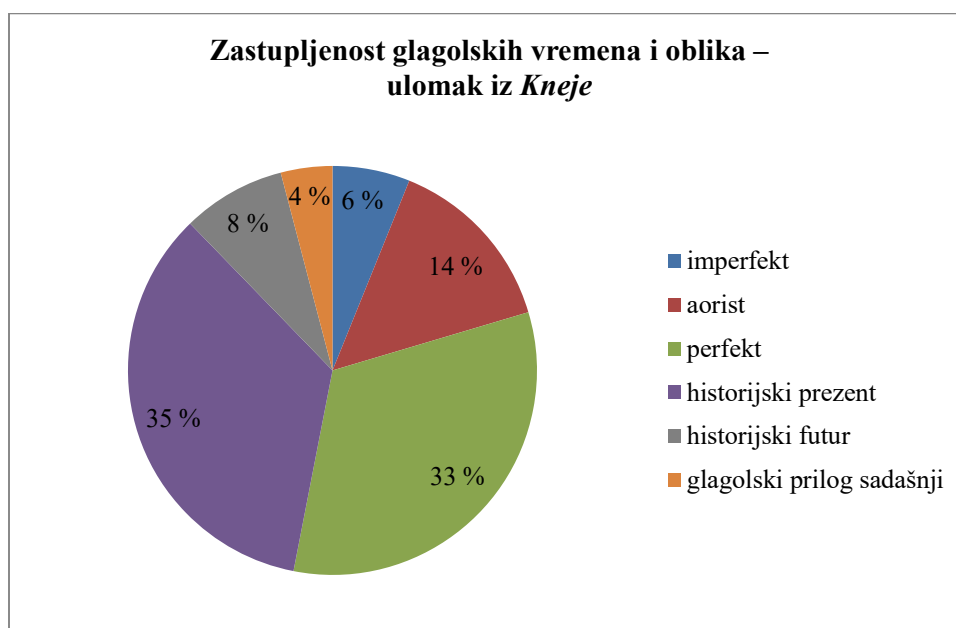
ne potraja	aorist	3. l. jd.
reče	aorist	3. l. jd.
odvrati	aorist	3. l. jd.
bijaše	imperfekt	3. l. jd.
hvatao	krnji perfekt	3. l. jd.
okretao se	krnji perfekt	3. l. jd.
bijaše zapeo	pluskvamperfekt	3. l. jd.

Na temelju tabličnih zapisa (u tablici 6 i tablici 7) možemo, prije svega, odrediti ukupan broj glagolskih vremena i oblika za iskazivanje glagolske prošlosti zasebno u svakom od odabranih ulomaka iz dvaju djela. Kao što je već ranije spomenuto, analizom smo obuhvatili prvih pedeset redaka pojedinog ulomka što bi konkretno na ulomku iz *Kneje* značilo 39 rečenica i otprilike 484 riječi, a na ulomku iz *Priča iz davnine* to iznosi 30 rečenica i oko 466 riječi. Ti nam podaci govore u prilog tome da nema velike razlike u opsegu analiziranih dijelova, a što nam je izrazito važno za samu analizu.

U tablici 6 vidljivo je da analizirani ulomak iz *Kneje* sadrži ukupno 49 primjera glagolskih vremena i oblika za iskazivanje glagolske prošlosti, a u analiziranom dijelu priče *Sunce djever i Neva Nevičica iz Priča iz davnine* pronalazimo 67 takvih primjera što je vidljivo u tablici 7. Kako bismo stekli širu sliku o zastupljenosti prošlih glagolskih vremena i oblika u svakom od analiziranih ulomaka zasebno, stavit ćemo u omjer broj rečenica s takvim glagolskim vremenima te oblicima i ukupan broj rečenica u analiziranom ulomku. Tako u ulomku iz *Kneje* od ukupno 39 rečenica njih 25 sadrži glagolska vremena i oblike za izricanje prošlosti, a u ulomku iz *Priča iz davnine* u 26 rečenica od ukupno 30 bilježimo uporabu prošlih glagolskih vremena i oblika.

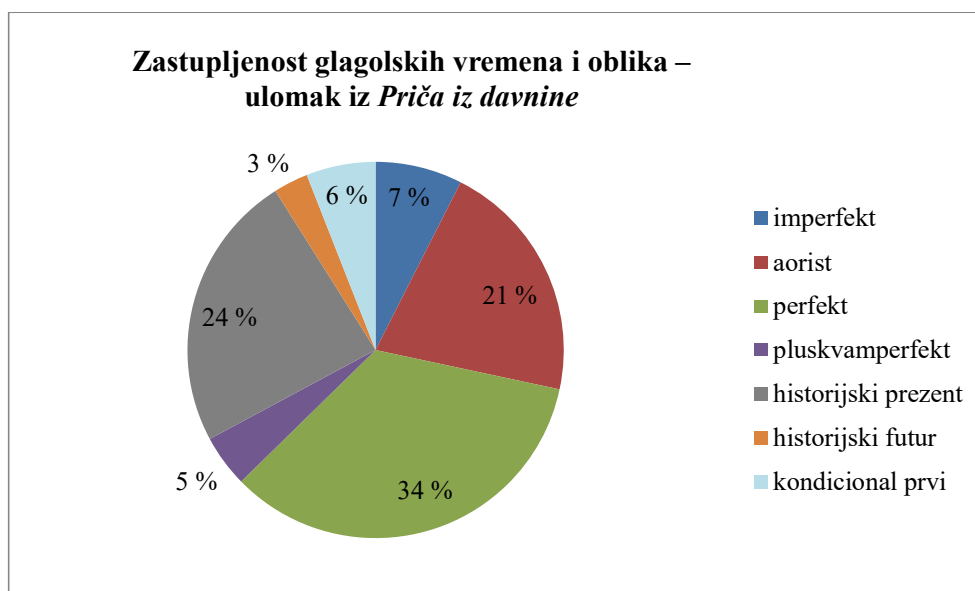
Što se raznolikosti glagolskih vremena i oblika za izricanje glagolske prošlosti tiče, u analiziranom dijelu priče *Sestrenje iz Kneje* zastupljeno je pet glagolskih vremena (imperfekt, aorist, perfekt, historijski prezent, historijski futur) i jedan oblik (glagolski prilog sadašnji). Kao što prikazuje slika 1, najviše je zastupljen historijski prezent koji se pojavljuje u 17 primjera od ukupno njih 49 što iznosi 35 % svih analiziranih primjera prošlih glagolskih vremena i oblika iz tog ulomka. Na drugom je mjestu perfekt s neznatno manjom zastupljenosti (pojavljuje se u 16 od 49 primjera) što čini 33 % svih analiziranih primjera iz

tog ulomka. Slijedi aorist (u 7 od 49 primjera) što iznosi 14 %. Samo 8 % svih primjera iz spomenuta ulomka čini historijski futur (4 od 49), a na posljednja dva mjesta dolaze imperfekt i glagolski prilog sadašnji čijih primjera ima 3 od 49 odnosno 2 od 49 što čini samo 6 % odnosno 4 % svih analiziranih primjera iz ulomka. Zaključujemo da je u *Kneji* glagolska prošlost najviše puta izrečena historijskim prezentom, a najmanje glagolskim prilogom sadašnjim.

Slika 1. Zastupljenost glagolskih vremena i oblika – ulomak iz *Kneje*

Što se raznolikosti glagolskih vremena i oblika (načina) za izricanje glagolske prošlosti u analiziranom ulomku iz *Priča iz davnine* tiče, tamo pronalazimo šest glagolskih vremena (imperfekt, aorist, perfekt, pluskvamperfekt, historijski prezent, historijski futur) i jedan oblik (način), a to je kondicional prvi. Kao što prikazuje slika 2, u ovom je slučaju daleko najviše zastupljen perfekt koji se pojavljuje u 23 od 67 primjera što čini 34 % svih analiziranih primjera prošlih glagolskih vremena i oblika iz tog ulomka. Na drugom je mjestu historijski prezent, a on se javlja u 16 od 67 primjera što iznosi 24 % svih analiziranih primjera iz tog ulomka. Slijedi aorist (u 14 od 67 primjera) što iznosi 21 % svih primjera spomenuta ulomka, a to je značajno veća zastupljenost u odnosu na slučaj iz prvog ulomka. Ukupno pronalazimo pet primjera imperfekta (od 67 primjera svih oblika) u analiziranom tekstu što čini 7 % svih primjera obrađivana teksta. Za razliku od slučaja u prvom ulomku, ovdje se javlja kondicional prvi i to u 4 od 67 primjera što čini 6 % svih primjera iz ulomka. Također je uočena i uporaba pluskvamperfekta u 3 od 67 primjera što iznosi 5 % svih primjera uporabe prošlih glagolskih vremena i oblika u ulomku. Na posljednjem je mjestu historijski futur koji ovdje pronalazimo u 2 od 67 primjera što čini samo 3 % svih analiziranih primjera. Zaključujemo da je u *Pričama iz davnine* glagolska prošlost najviše puta izrečena perfektom, a najmanje historijskim futurom.

Slika 2. Zastupljenost glagolskih vremena i oblika – ulomak iz *Priča iz davnine*

10. Zaključak

U radu se nastojao dati pregled glagolskih vremena i pojedinih oblika kojima se u hrvatskome standardnom jeziku može iskazati prošlost, a kasnije se taj pregled oprimjerio na konkretnom korpusu, odnosno ulomcima iz dvaju književnih djela. Nakon što su se na samom početku ukratko stavili u odnos pojmovi *vrijeme* i *jezik* te se opisao sustav glagolskih vremena u hrvatskome standardnom jeziku, uslijedio je pregled i nešto detaljnija obrada glagolskih vremena i oblika prema dvjema hrvatskim gramatikama. Prvo su se obradila glagolska vremena kojima se u hrvatskome standardnom jeziku primarno iskazuje prošlost (imperfekt, aorist, perfekt i pluskvamperfekt), zatim glagolska vremena kojima to nije primarna odrednica, ali mogu iskazivati prošlost (pripovjedački ili historijski prezent i pripovjedački ili historijski futur) te naposljetku glagolski oblici za koje se pretpostavilo da bi se mogli oprimjeriti (imperativ, kondicional prvi, glagolski prilog sadašnji i glagolski prilog prošli), s time da imperativ i glagolski prilog prošli nisu ipak nakraju potvrđeni primjerima.

Prilikom prikupljanja primjera te pri samoj njihovoj analizi i obradi nastojalo se odgovoriti na pitanje o tome koliko se razlikuje uporaba prošlih glagolskih vremena i oblika u dvama poetički sličnim djelima, ali koje dijeli gotovo stoljeće. Na temelju analiziranih ulomaka možemo zaključiti da određena razlika postoji i u sveukupnom broju glagolskih vremena te oblika za izražavanje prošlosti i u raznolikosti te zastupljenosti tih oblika u analiziranim tekstovima. Drukčije rečeno, u ulomku iz *Priča iz davnine* pronašli smo više glagolskih vremena i oblika za izražavanje glagolske prošlosti, točnije osamnaest više. Također u tom ulomku omjer rečenica u kojima se koriste prošli glagolski oblici i ukupnog broja rečenica govori u prilog nešto većoj zastupljenosti prošlih glagolskih vremena i oblika jer iznosi 26 : 30 za razliku od ulomka iz *Kneje* gdje je taj omjer 25 : 39. Naposljetku, ali ne i manje bitno, u tom je ulomku potvrđena raznolikija zastupljenost glagolskih vremena i oblika, a i zanimljiva je činjenica da smo u njemu, za razliku od ulomka iz *Kneje*, pronašli primjere za sva četiri osnovna glagolska vremena za prošlost te da je daleko najviše u primjerima zastupljen perfekt koji se pojavljuje u 23 od 67 primjera što čini 34 % svih analiziranih primjera prošlih glagolskih vremena i oblika iz tog ulomka.

Provedena analiza nam pokazuje da u našem konkretnom slučaju ulomak iz vremenski starijega književnog djela – *Priče iz davnine* – bilježi kvantitativno veću i raznolikiju uporabu prošlih glagolskih vremena i oblika. Iako se ovim radom pokušalo detaljno prikazati istraživano područje, njegov nam opseg to nije dopustio pa smo se

pojedinih dijelova dotakli u tek neznatnoj mjeri te ostaje prostora za detaljniju analizu u nekome drugom radu.

11. Popis literature

- Badurina, Lada. „Vremenski odnosi na razini složene rečenice i teksta“. *Vrijeme u jeziku / Nulti stupanj pisma: Zbornik radova 41. seminara Zagrebačke slavističke škole*, ur. Tatjana Pišković i Tvrtko Vuković. 2013: 75–97. Zagreb.
- Bajuk Pecotić, Lidija. *Kneja*. Mozaik knjiga. Zagreb. 1999.
- Barić, Eugenija i dr. *Hrvatska gramatika*. Školska knjiga. Zagreb. 2005.
- Brlić-Mažuranić, Ivana. *Priče iz davnine*. Zagrebačka stvarnost. Zagreb. 2003.
- Brlobaš, Željka. „Sustav glagolskih vremena u hrvatskome jeziku“. *Vrijeme u jeziku / Nulti stupanj pisma: Zbornik radova 41. seminara Zagrebačke slavističke škole*, ur. Tatjana Pišković i Tvrtko Vuković. 2013: 43–73. Zagreb.
- Društvene znanosti. Proleksis enciklopedija. Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“. Zagreb. 2012. <<http://proleksis.lzmk.hr/41015/>>. Posjet 2. kolovoza 2017.
- Silić, Josip, Pranjković, Ivo. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Školska knjiga. Zagreb. 2007.
- Zima, Dubravka. „Ivana Brlić-Mažuranić, članstvo u Akademiji i Nobelova nagrada“. *Libri & Liberi* br. 3(2): 239–261. Zagreb. 2014. <<https://hrcak.srce.hr/132476>>. Posjet 27. travnja 2018.
- Žagar Szentesi, Orsolya. „Funkcionalne varijante konstrukcije *dati (se)* + infinitiv u hrvatskom jeziku – u okviru gramatikalizacije“. *Suvremena lingvistika* br. 37/72: 295–318. Zagreb. 2011. <<http://hrcak.srce.hr/74670>>. Posjet 23. srpnja 2017.

12. Prilozi

SESTRENJE

Kućica u kojoj žive Janica i njena baka izdvojena je od ostalih u selu. Sva je obrasla bujnim zelenilom. Sprijeda se kočoperi cvjetnjak prepun šarenog cvijeća: đurđica, karanfila, jorgovana, lijepih kata, lijepih dečka i božura.

Jana trčkara između brbljavih purana, kokoši, pataka i gusaka – najprije do bunara, pa u staju, zatim do svinjca i kokošinjca. Onda pak u šupu po motiku i kroz stražnja vrata u vrt.

Rominja kišica. Oslonjena o štap baka gega dvorištem, razgovara sa životinjama, tepa izniklom povrću i cvjetnim granama voćki:

– Dobro kaj ide dežd. Leto bu dobro i sega bu dosti...

Njihovi prvi susjedi imućna su obitelj. Tamo je sve veliko, novo i bogato. No, kao da se gustišu više sviđa posljednja seoska kućica. Uporno i ljubomorno trudi se da je što bolje sakrije od tuđe znatiželje. Blizu je i rijeka, pa slučajni prolaznik tek ovdje može osjetiti nezadrživu snagu raslinja. Jani ono ne smeta. Uživa ona u svakoj novoj puzavici, mladoj topoli i rogozu. A iz njenog grla izlijeće pjesma, kao jeka događaja koji je prije nekoliko dana, na Bijelu nedjelju, razveselio većinu seoskih djevojaka, ali ne i Janicu.

PRE JURASU SU SE PUCE SESTRILE,
S TREJU SEL SU SKUPAJ DEČKE POZVALE:
»DEJTE, DEČKI, KOJI FORINT, KOJI POL,
BUTE VIDLI KAK BU V NOČI RODEN STOL.«

Toga je dana u Janinom susjedstvu bilo vrlo živo. Ukućani su najprije ispraznili glavnu sobu. Žene oribaše pod, a okna i vratnice okitiše cvijećem i zelenilom. Djevojke iz sela doniješe brašno, jaja, meso i kolače, od čega pripremiše zajedničku večeru za svečanost sklapanja posestrimstva.

Slika 3. Ulomak iz *Kneje* (1999: 17) Lidije Bajuk Pecotić (1. dio)

Jana nije imala istinske prijateljice. Odmalena bijaše povučena, a i mještani su pomalo zazirali od neugledne kućice na osami. Zato se nije mogla pridružiti povorci koja je u taktu glazbene pratnje, iza susjedove kćeri Magde u bijelom, s pogačom u ruci, i njezinih dviju pratilja s drugog kraja sela, ponosno koračala prema susjednoj kući.

Nije bila jedina koja je osluškivala vesele pjesme u kolu dok je svaka od njih, obučena u najsvetčanije ruho, unutar kruga plesala svoj ponoćni ples s pogačom koja bijaše ukrašena jabukom, ružmarinom, papirnatim bijelim cvjetićima i šarenim vrpčama. Seoski mladići nestrpljivo su čekali priliku da se kriomice priključe ljupkom ženskom društvu i konačno zaplešu pokraj odabranice svoga srca.

Znala je Janica da je sve to stoga što će se prijateljice posestriti, dijeleći pogaču i izmjenjujući pisanice, uz obećanje da će jedna drugoj biti odane do kraja života, a potom večerati i još dugo se zabavljati.

Ona je jaje sama ukrasila cvjetićima, viticama i listićima. Uzalud, nema ga kome dati. Djevojke je izbjegavaju otkad se iz riječnog carstva utopljenih na tajanstven način vratila živa i zdrava. Šapuće se i da je na Uskrsni ponedjeljak viđena u vilinom kolu...

Večer donosi spokoj. Zaogrnuti vunanim rupcem, baka drijema klimajući i mrmljajući.

Janicu iz sjetnih misli prene tiho dozivanje. Oprezno se iskrade iz kuće. Pred vrbinim plotom stajaše vila, ona ista kojoj je Jana pomogla da vrati svoju vilinsku moć. Ona, koja je uz duginu pomoć, spasila djevojku od utapljanja u Dravi.

– Pazi – šapne Janica – lesa je z črensom i šipkom okinčena. Znaš, fčera sam na križopotju coprnicu vidla!

Vila spretno zaobiđe nisku ogradu od pruća. Naizmjenice pritisne oslikano jaje na svoje, pa na Janine grudi i reče:

– *Sestra, nevesta, buš ti moja sestra?*!

– Bum! – razveseli se Jana.

Slika 4. Ulomak iz *Kneje* (1999: 18) Lidije Bajuk Pecotić (2. dio)

SUNCE DJEVER I NEVA NEVIČICA

Tako bili mlinar i mlinarica, a oboje bili tvrda i krivična srca. Kad bi careve sluge donijele žito, da se samelje, mlinar samelje žito, ništa ne uzme za platu i još pošalje caru milošte, samo da se umili silnom caru i njegovoj kćeri, oholj carevni. Kad pak dođe sirotinja, da samelje žito, mlinar uzima od dvije mjerice jednu sebi za platu i drugačije neće da melje.

Tako jednog dana, a bilo to ravno o Koledama i ciča zima, dođe do mlina neka baka, a na baki krpe i dronjci. Stajao mlin u gaju na potoku, i nitko nije mogao znati, odakle je baka došla.

Ono pak ne bijaše baka, kao što jesu bake, već ono bijaše Mokoš. A Mokoš znala je u svašta da se pretvori: i u pticu i u zmiju i u baku i u djevojku. I još mogaše Mokoš svašta načiniti: i zla i dobra. Al jao si ga onomu, koji joj se zamjeri, jer bijaše vrlo pakosna. Stanovala Mokoš u glibu nakraj močvarâ, gdje je jeseni sunce sjedalo. Kod nje bi Sunce sve zime noćivalo, a Mokoš znala i ljute trave i krepke pregovore, te bajlila i tetošila ne jako Sunašce, dok se ne bi o Koledama pomladilo i nanovo prosinulo!

— “Dobar vam dan”, — nazove dakle baka Mokoš mlinaru i mlinarici, — “i da mi sameljete ovu torbu žita.”

Stavi baka torbu na tle, a mlinar će:

— “Samljet ću: polak torbe tebi za pogaču, a polak meni za naplatu.”

— “Nemoj tako, sinko! Uzmanjkat će mi za pogaču kolednicu, jer eto u mene šest sinova, a sedmo unučje Sunce mi se rodilo.”

— “Idi ne bulazni, stara budalo”, otrese se mlinar. — “Baš i naličiš, da budeš Sunčeva baka!”

Pa amo-tamo, al mlinar ne htjede nikako da melje bez pô torbe, a baka uprti opet svoju torbu i ode stazom, kuda bijaše i došla.

Slika 5. Ulomak iz *Priča iz davnine* (2003: 48) Ivane Brlić-Mažuranić (1. dio)

Bila pak u mlinara kćerka, krasna djevojčica, a zvali je Neva Nevičica. Čim se bijaše ona rodila, okupale je vile u omaji, te se od nje svako zlo odmahivalo kao voda od mlina. I još joj narekoše vile, da će joj u svatovima biti Sunce djevirom; ele, ona Sunčeva nevjestica. Zato je i nazvali: Neva Nevičica, a bila ona prekrasna i uvijek nasmijana kao vedar dan.

Ražalilo se Nevi Nevičici, kad je mlinar onako otpravio baku. Ode ona, dočeka baku u gaju i reče:

— “Vrati se, bako, sutra, kad budem sama. Samljet ću ti žito bez plate.”

Sutradan mlinar i mlinarica odoše u šumu, da usijeku badnjak za ognjište, a Neva Nevičica osta sama. Ne potraja dugo, eto bake sa torbom.

— “Dobra ti kob, djevojčice”, — reče baka.

— “I tebi dobra bila”, — odvrati Neva Nevičica. — “Čekaj, bako, da otvorimo mlin.”

Bijaše ono maleni mlin žličar, hvatao vodu u četiri prekrštene žlice te se okretao kao vreteno. Mlinar bijaše pak zapleo mlin, te Neva Nevičica morade do koljena u leden potok.

Slika 6. Ulomak iz *Priča iz davnine* (2003:49) Ivane Brlić-Mažuranić (2. dio)

13. Sažetak

U ovom se radu opisuju, analiziraju i uspoređuju glagolska vremena i neki oblici kojima se u hrvatskome standardnom jeziku može iskazati glagolska prošlost. Obrađuju i obrazlažu se redom: imperfekt, aorist, perfekt, pluskvamperfekt, pripovjedački ili historijski prezent, pripovjedački ili historijski futur, imperativ, kondicional prvi, glagolski prilog sadašnji i glagolski prilog prošli, a pregled se donosi prema *Gramatici hrvatskoga jezika* autora Josipa Silića i Ive Pranjkovića te *Hrvatskoj gramatici* Eugenije Barić i suradnika. Uporaba i zastupljenost navedenih oblika želi se istražiti u dvama književnim djelima koja su prema vrsti, ali i tematski povezana, no s vremenskim odmakom nastanka od gotovo sto godina. Radi se o korpusu sakupljenom iz zbirke *Priče iz davnine* poznate hrvatske književnice Ivane Brlić-Mažuranić i zbirke *Kneja* suvremene autorice Lidije Bajuk Pecotić.

Ključne riječi: iskazivanje glagolske prošlosti, glagolska vremena, glagolski oblici, hrvatski standardni jezik, *Priče iz davnine*, *Kneja*